

АНТИКОРУПЦІЙНІ СТУДІЇ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА

КУРС

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА
ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ**

2025/26

Цей навчальний курс став можливим завдяки фінансовій підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Зміст цього навчального курсу не обов'язково відображає погляди Міжнародного Фонду «Відродження».

Контактна інформація лекторів курсу:

- Венгер В.М., кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права, e-mail: venhervm@ukma.edu.ua;
- Богатчук Д.П., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права, e-mail: d.bohatchuk@ukma.edu.ua

Опис курсу:

Курс «Верховенство права та публічне адміністрування» є необхідним для формування у майбутніх магістрів сучасного правового мислення, що базується на європейських цінностях, які ґрунтуються на визнанні і беззастережному сприйнятті найвищої цінності людини, її невідчужуваних прав і свобод, зв'язаність якими всіх гілок влади є безпосереднім проявом реалізації принципу верховенства права.

Мета вивчення дисципліни і завдання:

Курс дає змогу зрозуміти місце верховенства права в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також їх посадових та службових осіб, його роль в забезпеченні прав і свобод людини, зокрема мешканців територіальних громад, в сфері надання органами місцевого самоврядування публічних послуг. Курс «Верховенство права та публічне адміністрування» розрахований на студентів магістерської програми «Антикорупційні студії»..

Результати навчання, методи викладання і навчання, форми оцінювання

Викладання здійснюється на засадах студентоцентрованого та проблемно-орієнтованого навчання, через практику, з використанням цифрових ресурсів, на основі сучасного дослідницького інструментарію, самонавчання, комбінування проблемно-орієнтованого навчання та самонавчання з використанням інформаційних, аналітичних, колективних, інтегративних технологій, дистанційних платформ.

РОЗКЛАД ЗАНЯТЬ

№	Теми Лекцій	Год.	Лектор	Дата	Зміни до розкладу
1	Генезис, сутність та соціальна спрямованість принципу верховенства права, його основні складові	2			
2	Конституційність та законність як складові верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування	2			
3	Принцип доступності в діяльності органів публічного адміністрування.	2			
	Право бути почутим як складова верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування	1			
4	Прозорість в діяльності органів місцевого самоврядування	1			
	Право на оскарження рішень органів публічного адміністрування та їх посадових осіб	1			
5	Принцип підзвітності в діяльності органів публічного адміністрування	1			

№	Теми семінарських занять	Год	Лектор	Дата	Зміни до розкладу
1-2	Тема 1. Генезис, сутність та соціальна спрямованість принципу верховенства права, його основні складові	4			
3-4	Тема 2. Конституційність та законність як складові верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування	4			
5	Тема 3. Принцип доступності в діяльності органів публічного адміністрування	2			
6	Тема 4. Право бути почутим як складова верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування	2			
7	Тема 5. Прозорість в діяльності органів місцевого самоврядування	2			
8	Тема 6. Право на оскарження рішень органів публічного адміністрування та їх посадових осіб	2			
9-10	Тема 7. Принцип підзвітності в діяльності органів публічного адміністрування	4			

УМОВИ ТА ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ:

СЕМІНАРИ

Семінарські заняття проводяться онлайн з використанням платформи MS Teams.

Участь у семінарських заняттях оцінюється виходячи з 30 максимальних балів за участь у одному семінарському занятті. Підсумкова оцінка за семінари визначається як середньо зважений бал за участь в усіх семінарах семестру (усі оцінки додаються та діляться на їх кількість). За участь у семінарському занятті викладач може ставити додаткові бали (бонуси) за коротку відповідь, питання чи доповнення у разі, якщо така відповідь (питання, доповнення) не заслуговує повноцінну оцінку. Кількість таких додаткових балів не може перевищувати 3 бали за увесь семестр.

Для зарахування участі у семінарському занятті, студент повинен бути присутній на ньому щонайменше 80% відведеного часу. У разі проведення семінару онлайн камера має бути увімкненою (доступне якісне відеозображення студента) щонайменше 80% відведеного часу. Студент може відповідати на занятті тільки з увімкненою відеокамерою.

Пропущені семінарські заняття мають бути відпрацьованими не пізніше, ніж на 14-ий день після пропущеного заняття – після зазначеного строку відпрацювання не приймаються. Відпрацювання здійснюється у письмовому форматі шляхом підготовки 2 (двох) коротких есе (500-1000 слів): 1) відповідь на одне з питань пропущеного семінару; 2) рецензія на актуальну наукову статтю за темою пропущеного семінару. Оцінка за відпрацьоване заняття не виставляється. У разі невідпрацювання пропуску у встановлений строк за кожне пропущене заняття віднімається 2 (два бали) від підсумкової оцінки за семестр.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Контрольна робота виконується письмово з використанням платформи DistEdu. Завдання формулюються викладачем безпосередньо до кожної контрольної роботи та мають на меті перевірити рівень засвоєння студентами матеріалу курсу. Завдання можуть включати як тестові запитання, відкриті запитання чи їх поєднання.

Контрольні роботи проводяться наприкінці проведення семінарських занять оцінюються відповідно до робочого тематичного плану (див. таблицю вище).

ПИСЬМОВА РОБОТА

Письмова робота у формі есе має на меті виявити здатність самостійно та критично аналізувати конкретну справу (судове рішення) під кутом зору дотримання верховенства права. Есе має бути підготовленим щодо запропонованого викладачем судового рішення та виражати власне ставлення студента до певного питання, явища чи проблеми.

Визначальними рисами есе, як правило, є цікава і оригінальна тема (або вибір найскладнішого варіанту із запропонованих), наявність власної позиції студента, яка належно вмотивована та аргументована.

Для виконання письмової роботи надається не менше як 30 календарних днів. Обсяг есе має бути в межах 2000 – 3000 слів (форматування: шрифт Times New Roman, кегль – 12, міжрядковий інтервал – 1, відступи з усіх сторін сторінки 2 см).

Письмова робота оцінюється в 20 балів з урахуванням таких критеріїв:

- логічність: структурованість есе, послідовний та логічний виклад матеріалу; дотримання наукового стилю; належне цитування; використання відповідної правничої термінології;
- обґрунтованість: використання існуючих напрацювань доктрини загальної теорії права та конституційного права; врахування міжнародних стандартів та найкращих зарубіжних практик; аналіз усіх аспектів проблеми; чіткість аналізу конституційних норм та відповідної судової практики;
- аргументація: наявність та оригінальність власних думок, суджень, висновків їх належна юридична аргументація; переконливість аргументів;
- оформлення: виконання вимог щодо обсягу есе; акуратне та структуроване форматування тексту; відсутність стилістичних, граматичних чи логічних помилок; належне оформлення цитат і посилань та списку використаних джерел.

ЗАЛІК

Залік в межах курсу охоплює всі теми курсу. До заліку допускаються тільки студенти, які отримали за роботу в семестрі не менше 35 балів.

Оцінка за залік за умови повного та успішного виконання програми курсу протягом семестру може бути сформована автоматично.

Залік проводиться письмово з використанням платформи DistEdu. Завдання для заліку формуються викладачем безпосередньо до кожного заліку та мають на меті перевірити рівень засвоєння студентами теоретичного матеріалу та здатність до практичного аналізу проблематики щодо верховенства права та конституціоналізму. Завдання можуть включати як відкриті запитання так і завдання для практичного вирішення.

Оцінювання здійснюється викладачем з урахуванням критеріїв повноти, оригінальності, змістовності та аргументованості викладу тематики курсу залежно від форми конкретного завдання.

ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань і робота в дисципліні має відповідати вимогам «Положення про Академічну доброчесність здобувачів освіти у НАУКМА» (затверджене наказом № 112 від 07.03.2018 року), а також «Політиці відповідального використання застосунків генеративного штучного інтелекту в НАУКМА» (затверджена наказом №332 від 29.07.2025 року).

▲ Здобувачі повинні ознайомитися з наказом по Університету від 19 серпня 2025 р. № 354 «Питання організації освітнього процесу та безпеки у разі оголошення повітряної тривоги, відключення електроенергії, відсутності інтернет-зв'язку в умовах воєнного стану» та дотримуватися його норм: https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normatyvna-baza-naukma/63-dokumenty-iz-orhanizatsii-osvitnoho-protsesu?limit=5&limitstart=0&order=hits&dir=ASC.

Оцінювання знань та вмінь студентів. Шкала оцінювання знань

Шкала	Оцінка за національною шкалою	Визначення	
A	91-100	відмінно	Дуже високий рівень знань із незначними помилками
B	81-90	добре	Дуже добре; більше ніж середній рівень знань, але з деякими помилками
C	71-80	добре	Добре; загалом гарна робота, але є достатня кількість помітних помилок
D	66-70	задовільно	Задовільно; але із значними недоліками
E	60-65	задовільно	Достатньо; досягнуті мінімальні критерії
F	30-59	незадовільно	Незадовільно; потрібна деяка додаткова робота
F	0-29	незадовільно	Неприйнятно; потрібна значна додаткова робота

Розподіл балів в межах курсу

Види робіт	Кількість робіт	Максимум балів за кожну
Участь у семінарських заняттях	10	30
Підсумкова контрольна робота	1	20
Письмова робота (есе)	1	20
Залік	1	30
Разом:		100

Оцінювання успішності студента за самостійною письмовою роботою здійснюється у відповідності до таких критеріїв:

Самостійна робота	Кількість балів	Критерії оцінювання
Письмова робота	20	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє належний рівень знань і розуміння теми, знайомство із основними тенденціями у розвитку методології сучасної правничої науки, виявляє аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення, мовно-стилістичну досконалість. Роботу оформлено відповідно до вимог.
	10-19	Роботу виконано і подано вчасно; автор демонструє достатню обізнаність із основними тенденціями у розвитку методології сучасної науки. Виклад має логічний і послідовний характер, однак у тексті наявні певні фактографічні неточності чи мовно-стилістичні недоліки. Окремим частинам викладу бракує аналітичного характеру.

1-9	Роботу виконано і подано вчасно. Автор демонструє достатню обізнаність з матеріалом, однак роботі суттєво бракує систематичного аналізу й логічного та послідовного викладу. Робота містить фактографічні неточності та/або необґрунтовані судження. Текст вирізняється значними мовно-стилістичними недоліками.
0	Завдання не виконане у визначений викладачем термін або містить плагіат.

Результати навчання, методи викладання і навчання, форми оцінювання

№ з/п	Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
1	Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання.	Метод кейсів, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, виконання практичних завдань, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), аналіз та узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
2	Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра, аналіз і узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
3	Вільно спілкуватися правничою іноземною мовою (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово.	Метод кейсів, інтерактивне проведення лекційних занять, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт.
4	Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.	Порівняльно-правовий метод дослідження, проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання).	Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.

№ з/п	Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
5	Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), підготовка самостійної роботи.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт.
6	Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
7	Генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг.	Дослідницький метод та проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), аналіз та узагальнення судової практики.	Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
8	Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.	Порівняльно-правовий метод дослідження. Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, виконання практичних завдань, аналіз та узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
9	Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.	Дослідницький метод, проблемне навчання, виконання практичних завдань, аналіз та узагальнення судової практики.	Перевірка письмових робіт (есе). Перевірка якості узагальнення судової практики.
10	Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.	Порівняльно-правовий метод дослідження. Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, виконання практичних завдань, аналіз та узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.

№ з/п	Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
11	Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра, аналіз і узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
12	Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.	Метод кейсів, групове обговорення, робота у міні-групах, виконання практичних завдань, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра, аналіз судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт.
13	Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра, аналіз і узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
14	Брати продуктивну участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.	Дослідницький метод та вивчення проблемних питань, метод кейсів, виконання практичних завдань, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), аналіз і узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості вивчення і узагальнення судової практики.
15	Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.	Метод кейсів, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, дослідницький метод та проблемне навчання, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), ділова гра, аналіз і узагальнення судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт. Перевірка якості узагальнення судової практики.
16	Визначати актуальну практичну чи наукову проблему, планувати і виконувати дослідження на її вирішення, обирати релевантні методологію та джерела.	Метод кейсів, дослідницький метод та вивчення проблемних питань, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), аналіз судової практики.	Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт (есе). Перевірка якості узагальнення судової практики.

№ з/п	Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
17	Брати продуктивну участь у виконанні теоретичних та прикладних досліджень у галузі права.	Метод кейсів, дослідницький метод та вивчення проблемних питань, сократичний метод та групове обговорення, робота у міні-групах, моделювання професійної діяльності (імітаційне навчання), аналіз судової практики.	Поточний контроль активної участі студентів у групових заняттях. Перевірка якості прочитання та критичного аналізу фахової літератури. Перевірка якості виконання самостійних завдань. Перевірка письмових робіт (есе). Перевірка якості узагальнення судової практики.

Теми для самостійної роботи

1. Тема 1. Генезис, сутність та соціальна спрямованість принципу верховенства права, його основні складові
2. Тема 2. Конституційність та законність як складові верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування.
3. Тема 3. Принцип доступності в діяльності органів публічного адміністрування
4. Тема 4. Право бути почутим як складова верховенства права в діяльності органів публічного адміністрування
5. Тема 5. Прозорість в діяльності органів місцевого самоврядування
6. Тема 6. Право на оскарження рішень органів публічного адміністрування та їх посадових осіб
7. Тема 7. Принцип підзвітності в діяльності органів публічного адміністрування

ПЛАН КУРСУ

**«Верховенство права
та публічне адміністрування»**

Семінарські заняття

Тема 1. ГЕНЕЗИС, СУТНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА, ЙОГО ОСНОВНІ СКЛАДОВІ

План

- ▶ Витоки ідеї верховенства права та її еволюція в історії правової думки.
- ▶ Соціальна спрямованість верховенства права.
- ▶ Розуміння принципу верховенства права у зарубіжному та вітчизняному правознавстві: історія та сучасність.
- ▶ Поняття вимог (складових) верховенства права та їх класифікація.
- ▶ Зв'язаність держави природними невідчужуваними правами людини як вихідна вимога верховенства права.
  - ▷ 1. Поняття природності та невідчужуваності прав людини.
  - ▷ 2. Права людини як першоджерело права.
- ▶ Рівність у правах і свободах: характерні ознаки.
- ▶ Гендерна рівність, стан дотримання, шляхи вдосконалення та запобігання дискримінації за статевою ознакою.
- ▶ Заборона нерівного ставлення до ситуацій які можуть бути порівняні. Заборона рівного ставлення до нерівних ситуацій.
- ▶ Сучасне розуміння принципу правової визначеності. Основні аспекти правової визначеності, їх характеристика.
- ▶ Правова визначеність і «легітимні очікування». Недопустимість змін до гіршого як умова довіри до влади.
- ▶ Аналіз рішення національного суду щодо застосування принципу пропорційності.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної ситуації студенти повинні сформулювати перелік вимог до внутрішніх локальних нормативно-правових актів, що регламентують нормотворення у органі державної влади. З метою активного опрацювання тематики, студенти розподіляються на дві групи: 1 – представники органу влади; 2- представники громадськості. В режимі рольової гри опрацюється оптимальний перелік формальних вимог до локальних нормативно-правових актів з метою гарантування дотримання принципу правової визначеності як складової верховенства права.

? Контрольні питання

1. Які причини спонукали появу та розвиток ідеї верховенства права?
2. Які припущення були покладені в основу принципу верховенства права?
3. Що єднає, а що розмежовує розуміння принципу верховенства права у вітчизняному та зарубіжному правознавстві?
4. Які складові верховенства права, на тепер, є найважливішими?
5. Чому права людини вважаються вихідною вимогою верховенства права?
6. Що єднає та що розмежовує концепції верховенства права та правової держави?
7. В чому полягає суперечність між верховенством права та соціальною державою, яким чином її можливо подолати?
8. Що спонукало виокремленню, поміж інших принципів права, принципу рівності?
9. Які характерні ознаки рівності у правах і свободах?
10. Що таке дискримінація, чому вона є недопустимою?
11. В чому суть гендерної рівності і чи можливе її абсолютне досягнення?
12. В чому полягають «легітимні очікування»?
13. Яка роль публічної влади в забезпеченні дієвості вимоги недопустимості змін до гіршого?
14. В чому полягає реалізація принципу правової визначеності при здійсненні органами публічного адміністрування правотворчих функцій?

Література

- 👁 Аллан, Т. Р. С. Конституційна справедливість: ліберальна теорія верховенства права / Т.Р.С. Аллан ; пер. з англ. Ростислава Семківа. - К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - 385 с. - Включ. покажч.
- 👁 Козюбра М.І. «Верховенство права: українські реалії і перспективи» // Козюбра М.І. «Право України» №3., 2010. - с.6-18;
- 👁 Козюбра М.І. Верховенство права і соціалізація держав // Козюбра М.І. «Наукові записки НаУКМА.Т.103.Юридичні науки», К., 2010. - С.3-11
- 👁 Орзих М. Верховенство права – принцип практической деятельности государства и общества // Юридический вестник. – 1997. - № 3.
- 👁 Пате́й-Братасюк М. Г. Верховенство права: традиція доктрини і потенціал практики : монографія / М. Г. Пате́й-Братасюк, В. Д. Гвоздецький, О. Г. Мурашин, О. А. Мартиненко, С. Г. Благовісний; ред.: М. Г. Пате́й-Братасюк; Акад. упр. МВС. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. - 535 с.
- 👁 Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Селіванов, А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади : монографія / А.О. Селіванов. - Київ : Ін Юре, 2008. - 120 с.
- 👁 Таманага, Браян. Верховенство права : історія, політика, теорія / Браян Таманага ; пер. з англ. Андрія Іщенко. - К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. - 205 с.
- 👁 The Rule of Law: Ideal or Ideology. Carswell, 1987.
- 👁 The Rule of Law: Konrad-Adenauer., Stiftung e.v., Sankt Augustin., 1997
- 👁 Ronald Dworkin, "Political Judges and the Rule of Law," in A Matter of Principle . Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985

Тема 2. КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ТА ЗАКОННІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

План

- ▶ Пріоритетне становище Конституції в системі джерел національного права.
- ▶ Пряма дія норм Конституції як умова втілення її змісту в соціальну практику.
- ▶ Конституція і публічне адміністрування.
- ▶ Підпорядкування діяльності органів публічної влади принципу «те, що прямо не дозволено законом, заборонено» (стаття 19 Конституції України)
- ▶ Особливості дотримання законності при наданні органами державної влади та місцевого самоврядування публічних послуг.
- ▶ Розв'язання практичного завдання щодо подолання конфлікту інтересів при наданні публічних послуг.
- ▶ Розв'язання практичного завдання, на прикладі судового рішення, щодо законності нормативних актів та індивідуальних актів-рішень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної фабули та залежно від активності і рівня підготовки студенти повинні аргументувати вирішення конкретної справи із застосуванням складових вимог верховенства права. Безпосереднє завдання формується викладачем на основі конкретного судового рішення. Наприклад, Постанова Одеського окружного адміністративного суду від 20.11.14 року по справі №815/6135/14.

? Контрольні питання

1. Що собою являє Конституція, як акт установчої влади народу?
2. Чим обґрунтовується пріоритетне становище Конституції в системі джерел національного права України?
3. На чому ґрунтується та як відбивається на практиці пряма дія норм Конституції?
4. Яка роль Конституційних норм для публічного адміністрування?
5. В чому полягає різниця вимог законності до органів публічної влади та пересічних громадян?
6. Які існують особливості дотримання законності при наданні органами публічної влади адміністративних послуг?
7. Які законні шляхи подолання конфлікту інтересів?
8. Які вимоги висуваються, з точки зору законності, до локальних нормативно-правових актів органів публічного адміністрування?
9. Які вимоги висуваються, з точки зору законності, до індивідуальних актів-рішень органів публічного адміністрування?

Література

- 👁 Головатий С. „Верховенство закону” versus „верховенство права”: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм?//Вісник Академії правових наук України: 2003, № 2-3.
- 👁 Козюбра М. Принцип верховенства права і верховенства Конституції: співвідношення // В зб.: Конституційне будівництво в Україні: теорія та практика. Ужгород. „Закарпаття”, 2000.
- 👁 Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв // Вісник Академії правових наук України, 2003, № 2-3.
- 👁 Рабинович П. Конституційний принцип верховенства права // Юридический вестник.– 1997., - № 3
- 👁 Селіванов В. Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів „верховенства права” і „верховенства закону”// Право України. – 1997. - № 6.
- 👁 Таманага Браян. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія.. К., 2007.

СЕМІНАР № 5

Тема 3. ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

План

- Загальна дискусія щодо розуміння принципу доступності в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, як забезпечення фактичної можливості кожної особи (мешканця громади) звернутися до органу державної влади та місцевого самоврядування за отриманням публічної послуги або з іншими питаннями, вирішення якого належить до повноважень цих органів.
- Дискусія: напрацювання критеріїв та стандартів доступності в діяльності конкретних органів місцевого самоврядування.
- Аналіз чинної законодавчої бази, яка регулює питання доступності, в тому числі, локальних нормативних актів.
- Розв'язання практичного завдання, на базі судового рішення, щодо застосування принципу доступності.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної фабули та залежно від активності і рівня підготовки студенти повинні аргументувати вирішення конкретної справи із застосуванням складових вимог верховенства права. Безпосереднє завдання формується викладачем на основі конкретного судового рішення.

? Контрольні питання

1. Які конкретні вимоги щодо реалізації принципу доступності повинні бути закріплені на законодавчому рівні?
2. Які конкретні вимоги щодо реалізації принципу доступності повинні бути закріплені на рівні локальної нормотворчості?
3. Як вітчизняне законодавство на загальнодержавному закріплює принцип доступності?
4. Які існують європейські нормативні документи щодо практичної реалізації принципу доступності?
5. Які критерії оцінки ефективності імплементації принципу доступності?
6. Які конкретні кроки повинні робити органи публічної влади для забезпечення реалізації принципу доступності?
7. У чому полягає роль конкретної посадової чи службової особи при забезпечення принципу доступності?

Література

- 👁 Козюбра М. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика // Українське право. – 2006.
- 👁 Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної системи України. В кн.: Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків, 2008. с.148-173.
- 👁 Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - Київ : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Рабинович П. Конституційний принцип верховенства права // Юридический вестник. – 1997., - № 3
- 👁 Таманага Браян. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія.. К., 2007.
- 👁 Футей Б. Становлення правової держави: Україна 1991-2001 рр. К., ЮрІнком-Інтер., 2001.

СЕМІНАР № 6

Тема 4. ПРАВО БУТИ ПОЧУТИМ ЯК СКЛADOVA ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

План

- ▶ Відображення права особи бути почутою (вислуханою) в європейських нормативних документах.
- ▶ Складові елементи права особи бути почутою.
- ▶ Стан втілення європейських стандартів «права бути почутим» в українському законодавстві, зокрема в локальних нормативних актах органів державної влади та місцевого самоврядування.
- ▶ «Право бути почутим» в рішеннях органів державної влади та місцевого самоврядування (аналіз практичних справ). Виявлення недоліків та можливих шляхів вдосконалення.
- ▶ Розв'язання практичного завдання, на базі судового рішення, щодо застосування права особи бути почутою.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної фабули та залежно від активності і рівня підготовки студенти повинні аргументувати вирішення конкретної справи із застосуванням складових вимог верховенства права. Безпосереднє завдання формується викладачем на основі конкретного судового рішення.

.....

.....

.....

? Контрольні питання

1. Які існують європейські нормативні документи щодо практичної реалізації права бути почутим?
2. Які складові елементи права бути почутим?
3. В чому полягає різниця у забезпеченні права бути почутим конкретної особи та великої кількості людей?
4. Які конкретні кроки повинні робити органи публічної влади для забезпечення реалізації права бути почутим?
5. Як вітчизняне законодавство на загальнодержавному та локальному рівнях закріплює право бути почутим?

- 👁 Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права. К., 2008.
- 👁 Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної системи України. В кн.: Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків, 2008. с.148-173.
- 👁 Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - Київ : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Європейська хартія місцевого самоврядування.
- 👁 Резолюція Ради Європи (77) 31 про захист особи відносно актів адміністративних органів.
- 👁 Рекомендація Ради Європи № R (80) 2 щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами.
- 👁 Рекомендація Ради Європи №R(87)16 щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб.
- 👁 Справа «Дземюк проти України» http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51/print1444492452420208.

СЕМІНАР № 7

Тема № 5. ПРОЗОРИСТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

План

- Дискусія щодо співвідношення понять: прозорість, відкритість і гласність.
- Європейські стандарти прозорості в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування (обговорення нормативних актів, які регламентують надання публічних послуг).
- Дискусія щодо стану втілення європейських стандартів прозорості в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, аналіз чинної законодавчої бази (позитивні риси і недоліки).
- Практичне завдання (розробка веб-сайту органу місцевого самоврядування, з урахуванням реалізації принципів прозорості та доступності).

Практичне завдання

В межах поставленого завдання студентам пропонується напрацювати структуру відображення процесу надання певної адміністративної послуги на офіційному веб-сайті конкретного органу місцевого самоврядування або органу державної влади, що безпосередньо пов'язаний із наданням громадянам адміністративних послуг. З метою активного опрацювання тематики, студенти розподіляються на дві групи: 1 – представники органу влади; 2- представники громадськості. В режимі рольової гри опрацьовується оптимальний перелік формальних вимог до веб-сайту органу публічної влади в частині відображення алгоритму надання конкретної адміністративної послуги.

? Контрольні питання

1. Яка, на Вашу думку, інформація обов'язково повинна бути відображена на офіційному веб-сайті органу публічної влади?
2. Як часто повинна оновлюватись інформація про діяльність органу публічної влади у офіційних джерелах інформації?
3. Які обмеження можуть бути застосовані при наданні відповіді на інформаційний запит?
4. Які конкретні кроки повинні робити органи публічної влади для забезпечення реалізації принципу прозорості?
5. Як вітчизняне законодавство на загальнодержавному та локальному рівнях закріплює принцип прозорості?
6. Яких заходів може/повинен вживати орган публічної влади для безумовного гарантування принципу прозорості?

Література

- 👁 Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної системи України. В кн.: Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків, 2008. с.148-173.
- 👁 Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - Київ : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Селіванов, А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади : монографія / А.О. Селіванов. - Київ : Ін Юре, 2008. - 120 с.

СЕМІНАР № 8

Тема 6. ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ЇХ ПОСАДОВИХ ОСІБ

План

- ⦿ Право на оскарження та його види (форми).
- ⦿ Скарга як вимога про поновлення права, порушеного рішеннями, діями органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Аналіз Закону України «Про звернення громадян» про основні вимоги до форми скарги та її змісту.
- ⦿ Обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо розгляду скарг.
- ⦿ Судовий порядок оскарження рішень органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб.
- ⦿ Правозахисна роль практики Європейського суду з прав людини (аналіз судового рішення).
- ⦿ Розв'язання практичного завдання, на базі судового рішення, щодо реалізації права на оскарження та вибору методу захисту своїх прав.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної фабули та залежно від активності і рівня підготовки студенти повинні аргументувати вирішення конкретної справи із застосуванням складових вимог верховенства права. Безпосереднє завдання формується викладачем на основі конкретного судового рішення.

.....

.....

.....

? Контрольні питання

1. В чому полягає суть права на оскарження, який його зв'язок з правами людини?
2. Яким чином право на оскарження закріплено в нормативно – правових актах України?
3. Які існують форми оскарження, в чому їх переваги?
4. Які основні вимоги до форми і змісту скарги?
5. Які обов'язки органів публічної влади стосовно розгляду скарг?
6. Чим відрізняється процес розгляду скарги (позовної заяви) в адміністративних судах від інших юрисдикцій?

Література

- 👁 Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права. К., 2008.
- 👁 Головатий С. Верховенство права: Монографія: У 3-х кн. — К.: Вид-во «Фенікс», 2006, 1747 с.
- 👁 Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної системи України. В кн.: Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків, 2008. с.148-173.
- 👁 Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - Київ : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
- 👁 Селіванов, А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади : монографія / А.О. Селіванов. - Київ : Ін Юре, 2008. - 120 с.
- 👁 Європейська хартія місцевого самоврядування.

СЕМІНАР № 9-10

Тема 7. ПРИНЦИП ПІДЗВІТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

План

- Поняття підзвітності та її форм.
- Форми внутрішнього та зовнішнього контролю за дотриманням прав людини та принципу законності.
- Дискусія щодо напрацювання критеріїв оцінки якості надання органами державної влади та місцевого самоврядування публічних послуг.
- Юридична відповідальність посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування (аналіз відповідних складів кримінальних та адміністративних правопорушень).
- Практичне завдання щодо вибору способу захисту прав громадян від протиправних дій органів місцевої влади.

Практичне завдання

В межах поставленого завдання на основі конкретної фабули та залежно від активності і рівня підготовки студенти повинні аргументувати вирішення конкретної справи із застосуванням складових вимог верховенства права.

Безпосереднє завдання формується викладачем на основі конкретного судового рішення. Наприклад, рішення Господарського суду Чернігівської області від 13 жовтня 2011 року, справа №5028/17/97/2011.

? Контрольні питання

1. Яким чином принцип підзвітності закріплено у чинній редакції Конституції України?
2. Які основні форми громадського контролю за діяльністю органів публічної адміністрації?
3. Які існують форми взаємоконтролю органів місцевого самоврядування різних рівнів?
4. Які механізми може/повинен вжити орган публічної влади для підвищення імплементації принципу підзвітності перед громадянами?
5. Які механізми позитивного стимулювання відповідального ставлення посадових осіб до власних посадових обов'язків Ви назвали б?
6. Як впливає той чи інший вид юридичної відповідальності на рівень ефективності конкретної посадової особи?
7. Яке місце антикорупційних заходів, передбачених законодавством України, у системі інструментів забезпечення принципу підзвітності?

Література

8. Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної системи України. В кн.: Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків, 2008. с.148-173.
9. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Київ : Конус-Ю, 2008. – 311 с.
10. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. – К. : Конус-Ю, 2008. – 311 с.
11. Селіванов, А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади : монографія / А.О. Селіванов. – Київ : Ін Юре, 2008. – 120 с.
12. Європейська хартія місцевого самоврядування.

ДЖЕРЕЛА/ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основні:

1. Аллан, Т. Р. С. Конституційна справедливість: ліберальна теорія верховенства права / Т.Р.С. Аллан ; пер. з англ. Ростислава Семківа. - К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - 385 с. - Включ. покажч.
2. Антологія лібералізму : політико-правничі вчення та верховенство права / упоряд. С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд. - К. : Книги для бізнесу, 2008. - 988 с.
3. Головатий, Сергій Петрович Верховенство права [Текст] : у 3 кн. / С. П. Головатий. - К. : Фенікс, 2006. Кн. 1 : Від ідеї - до доктрини. - [Б. м.] : [б.в.], 2006. - XXXII, 623 с.
4. Патей-Братасюк М. Г. Верховенство права: традиція доктрини і потенціал практики : монографія / М. Г. Патей-Братасюк, В. Д. Гвоздецький, О. Г. Мурашин, О. А. Мартиненко, С. Г. Благовісний; ред.: М. Г. Патей-Братасюк; Акад. упр. МВС. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. - 535 с.
5. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні [Текст] : аналіт. доп. та рек. / В. Авер'янов [та ін.] ; ред. І. Солоненко ; Міжнародний фонд "Відродження", Інститут відкритого суспільства - Брюссель. - К. : К.І.С., 2006. - 159 с.
6. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка] ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - Київ : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
7. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : монографія : у 2 кн. Кн. 2. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред.: В. Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.І. Корецького. - К. : Конус-Ю, 2008. - 311 с.
8. Селіванов, А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади : монографія / А.О. Селіванов. - Київ : Ін Юре, 2008. - 120 с.
9. Собота, Катаріна. Принцип правової держави : [конституційно-правні та адміністративно-правні аспекти] / Катаріна Собота ; [пер. з нім. Г. Рижков, О. Блащук, К. Татарчук ; наук. ред. О. Сироїд]. - [К. : ВАІТЕ, 2013]. - 607 с.

10. Таманага, Браян. Верховенство права : історія, політика, теорія / Браян Таманага ; пер. з англ. Андрія Іщенко. - К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2007. - 205 с.
11. The Rule of Law: Ideal or Ideology. Carswell, 1987.
12. The Rule of Law: Konrad-Adenauer., Stiftung e.v., Sankt Augustin., 1997
13. Ronald Dworkin, "Political Judges and the Rule of Law," in A Matter of Principle . Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.

Додаткові

(для додаткового самостійного опрацювання):

1. Абрамович Р.М. Генезис принципу - "закон зворотної дії не має" як складової верховенства права / Абрамович Р. М. // Наукові записки НаУКМА. - 2011.- Т. 116 : Юридичні науки. - С. 60-63.
2. Богініч О. Л. Реалізація принципу верховенства права у нормотворчій практиці Верховної Ради України / О. Л. Богініч // Правова держава. - 2010. - Вип. 21. - С. 87-92.
3. Ватаманюк В.М., Судове тлумачення і принцип верховенства права / В. Ватаманюк. // Українське право. - 2006.- № 1. - С. 248-259.
4. Венгер В.М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу верховенства права / Венгер В. М. // Наукові записки НаУКМА. - 2013.- Т. 144-145 : Юридичні науки. - С. 49-54.
5. Власов Ю. Л. Проблеми реалізації конституційного принципу верховенства права / Ю. Л. Власов // Правова держава: Щорічник наук. пр. - 2006. - Вип. 17. - С. 81-86.
6. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права / В. Гайворонський // Право України. - 2005. - № 10. - С. 114-118.
7. Головатий С. П. Верховенство права: глухі кути вітчизняної юридичної доктрини / С. П. Головатий // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2008. - Т. 77. - С. 31-36.
8. Дзюбенко О. Л. Ідея верховенства права в контексті відомчого нормотворення / О. Л. Дзюбенко // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2007. - Т. 64. - С. 70-73.
9. Добрянська Н. Л. Верховенство права та судова практика Європейського суду з прав людини стосовно України із забезпечення виконання судових рішень / Н. Л. Добрянська, А. А. Мелешевич // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2008. - Т. 77. - С. 37-43.

10. Зайчук О. В. Проблеми ефективності законодавства крізь призму принципу "верховенства права" / О. В. Зайчук // Правова держава: Щорічник наук. пр. - 2007. - Вип. 18. - С. 7-18.
11. Козюбра М. І. Верховенство права і соціалізація держав / М. І. Козюбра // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2010. - Т. 103. - С. 3-8.
12. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М. І. Козюбра // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2007. - Т. 64. - С. 3-9.
13. Козюбра М. І., Верховенство права і Україна / М. Козюбра. // Право України. - 2012.- № 1-2. - С. 30-63.
14. Козюбра М. І., Права людини і верховенство права / М. Козюбра. // Право України. - 2010.- № 2. - С. 24-35.
15. Козюбра М.І., Верховенство права : українські реалії та перспективи / М. Козюбра. // Право України. - 2010.- № 3. - С. 6-18.
16. Козюбра М.І., Концептуальні основи верховенства права : історія, теорія, практика / Козюбра М. І. // Верховенство права : історія, теорія, практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (22 грудня 2010 року) / [редкол.: І. С. Гриценко, П. П. Андрушко, І. А. Безклубий та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - К. : [Київський університет], 2011.- С. 3-10.
17. Козюбра М.І., Принцип верховенства права і судова влада / Козюбра М. І. // Наукові записки НаУКМА. - 2011.- Т. 116 : Юридичні науки. - С. 3-8.
18. Лапорта Ф. Глобализация и верховенство права. Некоторые сомнения вестфальца / Ф. Лапорта // Пробл. філософії права. - 2006/2007. - Т. 4/5. - С. 34-49.
19. Лемак, В. Принцип верховенства права : основні загрози / В. Лемак. // Право України. - 2010.- № 3. - С. 44-51.
20. Макаренко Л. О. Роль правової культури в утвердженні принципу верховенства права / Л. О. Макаренко // Правова держава: Щорічник наук. пр. - 2007. - Вип. 18. - С. 85-94.
21. Матвєєва Ю. І., Принцип правової визначеності: у пошуках розуміння / Матвєєва Ю.І. // Наукові записки НаУКМА. - 2009.- Т. 90 : Юридичні науки. - С. 10-12.
22. Матвєєва Ю.І., Невиконання судових рішень в Україні як порушення принципу правової визначеності / Матвєєва Ю. І. // Наукові записки НаУКМА. - 2013.- Т. 144-145 : Юридичні науки. - С. 24-27.
23. Матвєєва Ю.І., Принцип визначеності в рішеннях Європейського Суду з прав людини / Ю.І. Матвєєва. // Наукові записки НаУКМА. - 2008.- Т. 77 : Юридичні науки. - С. 53-56.
24. Петришин, О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин / О. Петришин. // Право України. - 2010.- № 3. - С. 24-35.
25. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. - Х. : Право, 2008. - 240 с.
26. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / А. А. Пухтецька; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. - 240 с. -
27. Пухтецька Л. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства / Л. Пухтецька // Вісн. НАН України. - 2010. - № 3. - С. 33-43.
28. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права Конституційним Судом України (доктринальний коментар) / П. Рабінович // Право України. - 2006. - № 11. - С. 27-30.
29. Савенко М.Д., Принцип верховенства права в конституційному правосудді / Савенко Микола Дмитрович // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : збірник наукових статей до 75-річного ювілею доктору юридичних наук Козюбри Миколи Івановича / [упоряд. В. Ткаченко ; голов. ред. А. Мелешевич ; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.", Ф-т правничих наук, Центр європ. гуманіт. дослідж.]. - К. : Дух і Літера, [2013].- С. 403-420.
30. Савенко М.Д., Тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України в контексті принципу верховенства права / Савенко М. Д. // Наукові записки НаУКМА. - 2011.- Т. 116 : Юридичні науки. - С. 9-14.
31. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) / Сущенко В. М. // Наукові записки НаУКМА. - 2012.- Т. 129 : Юридичні науки. - С. 28-31.
32. Савчин М.В., Ухвалення рішень конституційних судів у світлі доктрин конституційної легітимності та верховенства права / Савчин М. В. // Наукові записки НаУКМА. - 2011.- Т. 116 : Юридичні науки. - С. 19-22.
33. Сєрьогін С. В. Проблемні юридико-філологічні аспекти застосування понять "право" й "закон" в українській правовій доктрині та в контексті принципу верховенства права : [монографія] / С. В. Сєрьогін. - Д. : Грані, 2012. - 89 с. - Бібліогр.: с. 86-88 - укр.
34. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) / Сущенко В. М. // Наукові записки НаУКМА. - 2012.- Т. 129 : Юридичні науки. - С. 28-31.

35. Темченко В. І. Верховенство права у практиці Євросуду та Конституційного Суду України / В. І. Темченко // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Юрид. науки. - 2007. - Т. 64. - С. 15-20.
36. Темченко В. І. Правові та моральні аспекти механізму забезпечення громадянських прав і свобод у контексті євроінтеграції : монографія / В. І. Темченко. - К. : К.І.С., 2012. - 435 с. - укр.
37. Футей Б. Становлення правової держави в Україні: 1991 - 2011 / Б. Футей; ред.: В. С. Ковальський. - 3-тє вид., переробл. і доповн. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 456 с.
38. Хворостянкіна А. В., Визначеність законодавчих дефініцій як умова ефективного дотримання духу та букви закону / А.В. Хворостянкіна. // Наукові записки НаУКМА. - 2008. - Т. 77 : Юридичні науки. - С. 8-12.
39. Цельєв О. В., Верховенство права та правозастосовна практика щодо виконання судових рішень в Україні / Цельєв О. В. // Наукові записки НаУКМА. - 2011. - Т. 116 : Юридичні науки. - С. 23-25.
40. Шевчук С. В., Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України / С. Шевчук. // Право України. - 2011. - № 5. - С. 175-186.
41. Шевчук С. В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму : історична генеза і співвідношення / С. Шевчук. // Право України. - 2010. - № 3. - С. 52-61.
42. Шевчук С.В. Принцип верховенства права і реалізація державної політики / С. Шевчук. // Українське право. - 2006. - № 1. - С. 67-71.
43. Шевчук С.В., Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України / С. Шевчук. // Право України. - 2011. - № 5. - С. 175-186.
44. Bingham, T. H. The Rule of Law. London: Penguin, 2011.
45. Cai, Dingjian, and Chen'guang Wang. China's journey toward the rule of law: legal reform, 1978-2008. Leiden: Brill, 2010.
46. Cass, Ronald A. The Rule of Law in America. Baltimore, Md. [u.a.]: Johns Hopkins Univ. Press, 2003.
47. Colin Tapper The Law of Evidence and the Rule of Law, The Cambridge Law Journal, Vol. 68, No. 1 (Mar., 2009), pp. 67-89.
48. Evan J. Criddle and Evan Fox-Decent Human Rights, Emergencies, and the Rule of Law, Human Rights Quarterly, Vol. 34, No. 1 (February 2012), pp. 39-87.
49. FT Abioye Constitution-making, legitimacy and rule of law: a comparative analysis, The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol. 44, No. 1 (MARCH 2011), pp. 59-79.
50. Hostettler, John. Champions of the Rule of Law. Hook, Hampshire, UK: Waterside Press, 2011.
51. Marie-Laure Djelic From the Rule of Law to the Law of Rules: The Dynamics of Transnational Governance and Their Local Impact, International Studies of Management & Organization, Vol. 41, No. 1, From Dilemma to Theory to Research Agenda: Doing Business in Emerging, Developing, and Transitional Countries (I) (Spring 2011), pp. 35-61.
52. Ronald Dworkin «The rule of law as a practical concept» p.5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2013\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2013)016-e)
53. Stephen Humphreys Theatre of the Rule of Law: Transnational Legal Intervention in Theory and Practice, Cambridge University Press, 2010.
54. The Sixth Sir David Williams Lecture, given at Cambridge, 16 November 2006. Lord Bingham. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cpl.law.cam.ac.uk/sir-david-williams-lectures/rt-hon-lord-bingham-cornhill-kg-rule-law>
55. Todd J. Zywicki The Rule of Law, Freedom, and Prosperity, Supreme Court Economic Review, Vol. 10, The Rule of Law, Freedom, and Prosperity (2003), pp. 1-26.
56. What is the rule of law? Division for public education of American Bar Association. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/Part1DialogueROL.authcheckdam.pdf>

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України
2. Кодекс адміністративного судочинства України
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення
4. Кримінальний кодекс України
5. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»
6. Закон України «Про звернення громадян»
7. Закон України «Про інформацію»
8. Закон України «Про доступ до публічної інформації»
9. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»
10. Закон України «Про запобігання корупції»
11. Указ Президента України від 7 лютого 2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»
12. Постанова КМУ № 915 від 11.10.2010 р. «Про деякі питання надання платних адміністративних послуг»

13. Європейська хартія місцевого самоврядування;
14. Резолюція Ради Європи [77] 31 про захист особи відносно актів адміністративних органів
15. Рекомендація Ради Європи № R (80) 2 щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами
16. Рекомендація Ради Європи №R(87)16 щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб.

Рішення національних судів:

1. Голосіївський районний суд м. Києва, справа № 2-а-2438/11, 19.07.11 року;
2. Одеський окружний адміністративний суд, справа №815/5615/14, 10.12.14 року ;
3. Полтавський окружний адміністративний суд, справа №816/1908/15, 17.06.15 року;
4. Згурівський районний суд Київської області, справа №365/988/14-а, 03.02.15 року;
5. Тернопільський окружний адміністративний суд, справа №819/3478/13-а, 06.02.14 року;
6. Рівненський окружний адміністративний суд, справа №817/917/15, 04.06.15 року;
7. Львівський апеляційний адміністративний суд, справа №876/1655/14, 26.04.15 року;
8. Запорізький окружний адміністративний суд, справа №0870/4777/12, 23.02.12 року;

ЛЕКТОРИ КУРСУ:

Венгер В.М. –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальнотеоретичного
правознавства та публічного права

Богатчук Д.П. –

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри загальнотеоретичного правознавства та
публічного права

#acrecstudy

Київ